

Папські документи свідчать, що відповідно до посттридентської еклесіології, поширеної у Римській курії, ця унія не розглядалася як об'єднання двох окремих Церков, а як “примирення і навернення руських єпископів до Католицької Церкви” після “засудження й відкинення єресей, помилок і схизм”. Тобто Руська церква не вважалася помісною Церквою, а, радше, сукупністю окремих єпископів та вірних, приєднаних до Римської церкви, зі спеціальним церковним та дисциплінарним статутом, наданим папою з огляду на етнічні та історичні особливості. Ця обставина також неабияк спричинилася до зміцнення опозиції супроти такої унії.

Після повернення Іпатія й Кирила у Бересті в кафедральній церкві св. Миколая 15 (06) – 19 (10) жовтня 1596 під керівництвом митрополита й за участі більшості єпископів, представників папи й короля відбувся черговий собор, на якому було затверджено унійний акт двох руських представників у Римі.

Водночас опозиція під проводом кн. В.-К. Острозького та представника константинопольського патріархату Никифора і двох українських владик Г.Балабана й Михайла Копистенського, які раніше належали до ініціаторів унійних заходів, а протягом останнього року перейшли до табору її супротивників, провела у тому ж місті свій собор, на якому відкинула проголошену унію.

Після невдалих спроб досягти порозуміння два собори себе взаємно викляли, поклавши початок болісному поділові Київської митрополії на унійну і православну частини, що спричинило до тривалої релігійної полеміки та міжконфесійного протистояння, яке відобразилося на розбіжності оцінок Б.ц.у. у пізнішій історіографії та позначилося на міжцерковних взаєминах в Україні.

Літ.: Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590-1600). – Romae, 1970; Основні документи Берестейської унії. – Львів, 1996; Дмитриев М.В. и др. Брестская уния 1596 г. и общественно-политическая борьба на Украине и в Белоруссии в конце XVI – начале XVII в. – М., 1996, ч.1.; Halecki O. Od unii florenckiej do unii breskiej. – Lublin, 1997, t. 1-2; Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії. – Львів, 2000.

Б.О.Гудзяк, О.Ю.Турій.

БЕРЕСТЕЦЬКА БИТВА 1651 – відбулася 28 (18) червня – 10 липня (30 червня) 1651 неподалік від м. Берестечко між українським військом на чолі з Б.Хмельницьким і польським військом під проводом короля Яна II Казимира Ваза. Напередодні, 22-26 (12-16) червня, польське військо (100-120 тис. жовнірів і шляхтичів та 120 тис. слуг і обозних) переправилося через р.Стир (притока Прип'яті) і розташувалося табором на її правому березі навпроти Берестечка. 25 (15) червня Б.Хмельницький, дочекавшись підходу 40 тис. татар під проводом хана Іслам-Гірея III, вирушив назустріч польському

війську на чолі 100-110-тисячній армії при 120 гарматах з Колодинського поля, прямуючи через околиці м. Кременець до містечка Козин (нині село Радивилівського р-ну Рівненської обл.) на р. Пляшівка (притока Стиру).

Вночі проти 28 (18) червня авангард українсько-татарської кінноти переправився під Козином через р. Пляшівку. Ранком татарські підрозділи зав'язали сутички з польськими силами. Це стало початком Б.б. У її розвитку вирізняють три етапи: перший охоплює бої 28-29 (18-19) червня; другий – 30 (20) червня; третій – 1-10 липня (21-30 червня). В 2-й половині дня 28 (18) червня близько 5-7 тис. татар і козаків атакували праве крило польського війська, а згодом – ліве. Близько 17-ї години польська кіннота перейшла у контрнаступ і завдала їм поразки. Вночі підійшли основні сили українсько-татарської кінноти. Ранком 29 (19) червня король вивів у поле лише кінноту. Близько 12-ї години українсько-татарські підрозділи (козаків і татар було порівну) атакували ліве крило поляків, а пізніше завдали поразки жовнірам правого крила. Вночі прибув, подолавши шлях від Козина до с.Острів (нині село Радивилівського р-ну Рівненської обл.), український табір з піхотою та артилерією. Тим часом Іслам-Гірей III розпочав таємні переговори з польським королем. Хан був не зацікавлений у розгромі Польщі і у виборенні Україною незалежності. На світанку 30 (20) червня Б.Хмельницький почав шикувати військо до бою. У центрі було розташовано чотири табори: основний, захищений десятьма рядами возів, і три менші: зліва від основного – один, справа – два. На правому крилі гетьман розмістив кінноту, ліве зайняли татари. Лінія фронту українсько-татарського війська простягалася на 9 км. Ян II Казимир Ваза наказав знищити мости через р.Стир. Польське військо вишикувалося за “головним зразком”, кіннота була посилена підрозділами піхоти. Наперед, у центр, було висунуто артилерію, трохи позаду розташувалася піхота, а за ними – підрозділи кінноти, драгунів і рейтарів. Командував центром особисто король. На правому фланзі, яким командував великий коронний гетьман М.Потоцький, розташувалися полки кінноти й майже половина посполитого рушення шляхти. Лівим флангом (де також перебували полки кінноти й решта посполитого рушення) командував польний гетьман М.Калиновський. Лінія фронту простягалася на 9,5 км. З 10-ї години ранку, коли почав розсіюватися густий туман, українсько-татарські підрозділи розпочали перші атаки. О 12-й годині Іслам-Гірей III імітував наступ на праве крило поляків. Через годину польська артилерія відкрила вогонь по українсько-татарських позиціях, і хан відвів за пагорб більшість свого війська.

Близько 16-ї години коронний гетьман Я.Вишневецький розпочав атаку кіннотою лівого крила польської армії. Козаки та окремі підрозділи татар у жорстокому бою змусили жовнірів відступити. Щоб врятувати їх від розгрому, король перекинув сюди німецьку піхоту та кінні полки. У цей критичний момент долю битви могла легко вирішити атака татар. Проте хан не мав наміру наступати. Скориставшись цим, Ян II Казимир повів у наступ підрозділи центру польської армії. По ставці Іслам-Гірея III було зроблено постріл з гармати, і хан разом зі своїм військом почав відступ у напрямку містечка Лешнів (нині село Бродівського р-ну Львівської обл.), Ян

II Казимир кинув усі сили проти українців. Б.Хмельницький організував відступ свого війська в долину р.Пляшівка. Після цього гетьман кинувся навздогін за ханом, сподіваючись повернути його назад. Проте Іслам-Гірей III продовжив відхід на південь України. Він насильно затримав при собі і Б.Хмельницького. Вночі проти 1 липня (21 червня) король наказав убити всіх полонених українців, більшість яких становили тяжкопоранені.

Розпочалася облога українського табору, центр якого перебував над р.Плісня (рукав Пляшівки, нині це суха долинка в центрі с.Острів). Протягом 2-9 липня (22-29 червня) наказними гетьманами обиралися Ф.Джалалій, М.Гладкий та І.Богун. За відсутності Б.Хмельницького старшина не спромоглася встановити тверду дисципліну і розробити чіткий план оборонних дій. Водночас у боях 2-4 липня (22-24 червня) українці засвідчили велику мужність. Вони здійснювали сміливі вилазки і відхилили вимогу короля капітулювати. Все ж серед обложених розпочався розбрат. На бік ворога перейшов полковник М.Криса. Від 8 липня (28 червня) під керівництвом І.Богуну розпочалася підготовка трьох переправ через р.Пляшівка для виходу з оточення. Внаслідок поганої організації відступ 10 липня (30 червня) перетворився на втечу, під час якої загинуло близько 4-8 тис. козаків. Однак основні сили українського війська вирвалися з оточення. Вдалося врятувати також більшість гармат. Невмирущою славою вкрили себе воїни (бл. 300 козаків), які героїчно загинули, прикриваючи відступ. Поразка під Берестечком перекреслила наміри Б.Хмельницького довести до переможного кінця війну з Річчю Посполитою, засвідчила ненадійність військово-політичного союзу з Кримським ханством, різко погіршила становище Української козацької держави, яка змушена була погодитися на укладання Білоцерківського договору 1651.

Літ.: Костомаров Н.И. Богдан Хмельницький. – СПб., 1884, т.2.; Kubala L. Bitwa pod Beresteczkiem. – Warszawa, 1909; Каманин И.М. Битва казаков с поляками под м.Берестечком в июне 1651 г. – К., 1910; Widacki J. Książ Jarema. Katowice, 1984; Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. – Львів, 1990; Берестецька битва в історії України. Матеріали і тези I–VIII республіканських науково-теоретичних конференцій. – Рівне, 1990-97; Тис-Крохмалюк Ю. Бої Хмельницького. Військово-історична студія. – Львів, 1994; Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1996, т.9, ч.1.; Стороженко І.С. Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво у Визвольній війні українського народу середини XVII століття. – Дніпропетровськ, 1996, т.1.; Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.): Україна кризь віки. – К., 1999, т.7.

В.С.Степанков.

БЕРЛІНСЬКИЙ КОНГРЕС 1878 – конгрес, скликаний на вимогу Англії й Австро-Угорщини для перегляду умов Сан-Стефанського мирного